

id fecerint, non sunt ad invicem separandi, nec alter alteri debitum subtrahere...; quia si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur; si ex malitia, eis sua fraus non debet patrocinari vel dolus¹.

Dicitur *ideo nobis videtur*; unde si qui erant contrarii canones, iis vis adempta est, ut bene arguit Alasia. Dicitur *nec alter alteri*, etc. Ergo si utrique, etiam nocenti, fas est et petere et reddere, ut recte inferunt Salmanticenses. Idem tenet Glossa: *Non invenimus in hoc casu, quod non exigat* (conjug qui est in culpa); ergo *nec nos prohibemus*².

DISPUTATIO SEXTA DE MATRIMONII DISSOLUTIONE

653. Q. 1. *An matrimonium aliquando possit dissolvi?*

R. Tria in matrimonio consideranda sunt: 1. *vinculum*, quo vir et mulier quodam veluti nexu secum invicem junguntur; 2. *cohabitatio*, quæ consistit in illa individuae vitæ consuetudine, quæ matrimonio inhæret; 3. *thorum*, cujus videlicet usu liberorum procreationi conjuges vacant. Quamvis naturæ admodum consentaneum sit, ut hæc indissolubiliter in matrimonio obtineant; id tamen non est eodem jure strictè omnino imperatum.

Hinc contingit, ut dissolvantur conjugia aliquando quoad vinculum, ut liceat conjugibus nuptias alias celebrare: aliquando quoad habitationem simul et thorum; aliquando quoad thorum dumtaxat. Istæ dissolutiones solent in Scholis *divortii* nomine noncupari, quasi *a diversitate mentium*; quia in partes diversas abeunt qui illud dissolvunt.

654. Q. 2. *Quid de matrimonii dissolutione quoad vinculum?*

R. Certum est: 1. *propter hæresim, aut molestam cohabitatio-*

¹ Cap. *Si vir n de cogn. spirit.* — V. Liguori, *Homo Apost.*, tract. XIV, n. 54.

² In cit. cap. *Si vir.* — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 150.

nem, aut affectatam absentiam a conjuge, dissolvi non posse matrimonii vinculum, ut Tridentinum definivit¹. Hæc constans fuit praxis et doctrina Ecclesiæ, quæ semper repudiavit contrarias Imperatorum leges. Hinc D. Hieronymus: *Aliæ sunt leges Cæsarum, aliæ Christi; aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit*². Et D. Augustinus scribit, habere uxores, quarum priores mariti vivunt, adulterina esse conjugia, si non jure fori, id est civili, utique jure poli nempe cœli³.

Certum est: e contrario matrimonii vinculum solvi, tum per unius conjugis mortem juxta illud Apostoli: *Si dormierit vir ejus, liberata est: cui vult, nubat*⁴; tum per religiosam professionem; tum per conversionem unius infidelis ad fidem, comparte manente infideli. An etiam solvatur per dispensationem romani Pontificis, disputant.

655. Q. 3. *An conjugii vinculum aliquando solvatur per professionem religiosam?*

R. Affirmative: per solemnem religionis professionem matrimonium, si ratum tantummodo sit, etiam quoad vinculum dissolvi, de fide est a Tridentino sic definitum: *Si quis dixerit matrimonium ratum et non consummatum per solemnem Religionis professionem alterius conjugum, non dirimi, anathema sit*⁵. Id jam definierat sæculo XII Alexander III, qui id probat exemplo Sanctorum: item Innocentius III asserens, se in hoc sequi vestigia suorum antecessorum⁶.

¹ Sess. xxiv, can. v. — Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, nn. 955 et seqq.

² Ep. lxxix, ad Ocean. — ³ Serm. cccxcii.

⁴ I Corinth. vii. Hinc si mortuus per miraculum resuscitaret, adhuc esset pater erga filios, quia vinculum sanguinis non rumpitur: sed non amplius esset maritus erga conjugem, neque bona ipsi adjudicata repetere posset; nam vinculum matrimonii morte solvitur et translatio honorum legitime consummata est. Ad diversitatem Baptismi, Confirmationis et Ordinis quæ Sacramentorum imprimant characterem, neque in homine miraculose resuscitato sunt iteranda; character enim cum sit in anima impressus, morte haud deletur; quia anima nunquam moritur. Hinc ad vitam revocatus non est amplius baptizandus, confirmandus, ordinandus: si tamen suscitatus Sacerdos fuisset antea beneficiatus, amplius non esset; quia Beneficium morte amittitur.

⁵ Sess. xxiv, can. vi. Et c. *Commissum* de spons. — V. Ferraris, v^o *Conjuges, Divortium*.

⁶ Cap. *Verum* II. *Ex publico* VII. *Ex parte tua* XIV de convers. conjug.:

Quod privilegium Bellarminus, Paludanus, Collet, et Herbert cum D. Thoma repetunt ab ipso jure naturæ; nam ratio dictat, quod quilibet potest ad meliorem statum transire, cum nulli sit injuria. Quod hic evenit: neque enim injuria fit proli, quæ nulla est; neque conjugii, quæ libera remanet, ut cum alio contrahat. — Antoine vero et Layman cum Suarez id repetunt ab Ecclesiæ statuto immediate, ipso Deo concedente; neque repugnat ut hanc conditionem conjugio Ecclesia apponat: *Nisi vota Religionis emiserim*. In hac hypothesi indissolubilitas vinculi incipit in momento consummationis contracti matrimonii. — Tandem Billuart, Tournely, Perrone cum pluribus recentioribus (quibus adhæret Benedictus XIV) id tribuunt soli divino juri; nullus enim homo separare potest quod Deus conjunxit. Quod quidem Alexander III dicit ad se transmissum *secundum interpretationem sacri eloquii*; ait enim: *Quod Dominus in Evangelio dicit, non licere viro, nisi ob causam fornicationis, uxorem suam dimittere, intelligendum est secundum interpretationem sacri eloquii, de his quorum matrimonium carnali copula est consummatum*.

Diximus: 1. *matrimonium ratum*: id enim jura non tribuunt jam consummato; tunc enim significatio irrevocabiliter completa est, et conjuges facti sunt una caro. Si tamen sit per vim consummatum ante elepsum bimestre, adhuc pars innocens poterit eo jure uti, ne culpa alterius puniatur: sed pars nocens non poterit de novo nubere; quia jam verificata est matrimonii consummatio; 2. *per solemnem professionem*: unde solus non sufficit ingressus: per solemnitatem enim professionis tantummodo res alteri traditur, et ab illo possidetur. Ad hoc privilegium conjugibus jure conceduntur duo menses a matrimonii celebratione in quibus non tenentur reddere debitum. Hoc tamen intelligitur, modo matrimonium non sit necessarium ad legitimandam prolem, vel reparandum scandalum, aut sponsæ infamiam.

Adhuc bimestri elapso, si conjux non consummavit, etsi illicite,

« Ce n'est point faire injure à l'autre partie, parce qu'un chrétien, en contractant, sait, *vel scire debet*, qu'il sous-entend la possibilité d'une dissolution du contrat pour ce motif. » *Nardi*.

videtur quod iterum valide possit ingredi Religionem, ipsa invita comparte: quia Tridentinum absolute statuit illam solutionem in Religionis favorem. Ceterum notamus: — 1. culpa fornicaria habita inter sponso antequam ipsi contrahant matrimonium, probabilis non impedit hoc privilegium, ni aliud obstet; nam per illam copulam matrimonium non potest dici consummatum; — 2. si contrahit matrimonium cum intentione ingrediendi Religionem, peccat, si partem non moneat (etsi adhuc possit jure suo utendo, per bimestre debitum negare); tum ob notabile incommodum illi impositum expectandi per annum et amplius (usque ad professionem) antequam ejus solvatur conjugium; tum ob alias multas expensas; — 3. bimestre probabilis non conceditur iis, qui hic et nunc animum non habent Religionem ingrediendi, nec habebunt; quia conceditur illis tantum qui ad Religionem transire intendunt; — 4. sponsa, si traducta jam ad domum viri velit ingredi Religionem, non auditur si vidua aut jam corrupta; creditur enim, quod jam a conjuge suo cognita sit¹.

656. Q. 4. *An matrimonium infidelium quoad vinculum solvatur per unius conversionem ad fidem?*

R. *Certum est infidelium conjugium, ex privilegio in fidei favorem a Christo Domino concesso, et per apostolum Paulum (1 Cor. 7) promulgato, dissolvi, cum conjugum alter christianam fidem amplectitur, renuente altero (in sua infidelitate obdurato) cohabitare cum converso, aut cohabitare quidem volente, sed non sine contumelia Creatoris: ita Benedictus XIV². Sic nempe ait Apostolus: Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si quæ mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum... Quod si infidelis discedit, discedat; non enim servituti subjectus est frater, aut soror in hujusmodi.*

Qui discessus etiam de vinculi solutione est intelligendus, ut fuse ostendit A Lapide; tum ex communi Interpretum expositione; tum ex ipso contextu: si enim secus esset, adhuc fidelis remaneret subjectus. Adde Pontificum declarationes:

¹ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 958; *Homo Apost.*, tract. XVIII, n. 90.

² *De Syn. Diac.*, l. VI, c. iv; l. XIII, c. xxi. Vid. item ejusdem Pontificis Constitutio, *In suprema*, 16 jan. 1745; et alia item Constitutio *Apostolici ministerii*, 16 sept. 1747. Item Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 956.

adde S. C. Concilii resolutiones, ut refert Benedictus XIV¹. Adde communem sensum Doctorum: tota enim antiquitas hanc tradidit doctrinam; eam sæculo IX tenuit Theophilactus; sæculo XI Hugo Victorinus; sæculo XII Petrus Lombardus Sententiarum Magister, una cum quatuor circiter millibus scriptorum, qui super ipsum commentaria ediderunt² (CC).

Dictum est: 1. *cum conjugum alter*; si enim ambo convertantur, firmatur, non solvitur conjugium³; neque amplius fides periclitatur. Ut tamen fiat insolubile omnino, consummari debet post susceptam fidem⁴; secus Pontifex ex urgentissima causa bene potest in eo dispensare, ut fuse defendit Benedictus XIV: idque in praxim deduxerunt Pius V et Gregorius XIII; — 2. *cum christianam fidem amplectitur*; nempe tunc incipit jus insistendi contra alteram partem. Ceterum matrimonium non tunc proprie solvitur (cum per Baptismum non solvantur conjugia, sed crimina dimittantur): bene vero eo momento quo secundum initur, ut declaravit S. C. C. 27 jul. 1726. Lambertini secretarii munus gerente. Proles autem in infidelitate suscepta, si nondum habeat usum rationis, traditur parti fideli in fidei favorem⁵, si jam habeat rationis usum, ipsa eligat, nemo enim cogendus est ad fidem⁶; — 3. *cohabitare quidem volente, sed non sine contumelia Creatoris*: hoc autem contingit vel si nullimode infidelis cohabitare velit, vel si cohabitando Dei nomen blasphemet, vel si compartem ad mortale inducat⁷: hisce etenim

¹ Commendandus Germanus Binterim, qui novissime contrarium defenderat. Hic cum rescivisset Gregorium XVI ægre tulisse suam sententiam, illico eam 16 oct. 1852 retractavit ex animo vere catholicus, ut refert Perrone, *De Matrimonio*, c. II, n. 66. Est ergo rejicienda contraria dissertatio, quam habet *Bible de Vence*, vol. VI, *Dissertazioni*; ubi frustra demonstrare conatur per illud *discedat* solam habitationis separationem, non vero vinculi conjugalis dissolutionem intelligi.

² Primo hæc doctrina fuit impugnata circa medium sæculi XVIII a Jansenistis, ex quibus pariter prodire deinceps plures libelli eandem insectantes: qui tamen fere omnes in Indicem librorum prohibitorum merito relati sunt. — V. Ferraris, *Matrimonium*, a. 5.

³ Cap. *De infidelib. consang.* — ⁴ C. *Quanto* de divortio.

⁵ C. x, caus. xxviii, q. 1; c. II, *De conv. conj.* — V. Liguori, *Op. Mor.*, I. VI, n. 957.

⁶ S. Thomas, in 4, d. 59, q. 1, a. 5. — ⁷ C. *Quanto* de divort.

in casibus infidelis, si non physice, discedit moraliter a conjugate converso. Hinc illud:

*Desere spernentem, vel blasphemare volentem,
Vel te credentem scelus ad mortale trahentem.*

657. Q. 5. *An vinculum matrimonii solvi possit per R. Pontificem?*

R. Certum est romanum Pontificem non posse solvere matrimonium consummatum; tum quia per hoc perfectissime completa est significatio conjunctionis Christi cum Ecclesia; tum quia de hoc saltem illud est intelligendum: *Quod Deus conjunxit, homo non separet*; tum quia nullus id unquam voluit Pontifex concedere, etsi pluries urgentissima causa adesset, uti ex historia constat.

Tota quæstio est de matrimonio rato. Alasia, Billuart, Gonet, etc., adhuc negant posse Pontificem illud dissolvere; cum matrimonium ratum sit ejusdem naturæ ac consummatum: unde probanda est hæc Papæ potestas in jure divino. Affirmant vero Bellarminus, Collet, Navarrus, Salmanticenses, Sanchez, Tournely et Vasquez cum omnibus fere canonistis; nam Pontifex uti Christi Vicarius ob bonum commune ac gravissimum dispensare potest in his, quæ sunt juris divini, si hæc humanos actus concernunt: et revera pluries Pontifices dispensarunt¹; at numquid dicendum eos errasse in re tam gravi, totque adulteria permisisse? Nos ideo lubentissime assentimur hisce verbis clar. Perrone: *Cum iidem auctores* (qui denegant hanc Pontifici facultatem) *fateantur*

¹ S. Antoninus dicit se vidisse Bullas dispensationis Martini V, et Eugenii IV; Navarrus refert Paulum III et Pium IV ter quaterque ad petitionem suam dispensasse; et varii auctores referunt ex Henriquez, Gregorium XIII una die dispensasse cum undecim. Et S. Sedes dispensavit cum Carolina Bavarie principe, quæ ut obsequeretur voluntati Napoleonis I contraxerat cum principe Wurtembergico; sed uterque fictæ; sponsi præter ea nec cohabitarunt nec matrimonium consummarunt. Cessante metu post lapsum Napoleonis recurrerunt Romam pro dispensatione, Pius VII, re diligenter examinata anno 1816 rescidi jussit, quidquid esset de nullitate ob defectum consensus, cum equidem constaret matrimonium nunquam fuisse consummatum, se apostolica auctoritate in eo dispensare. Nupsit porro Francisco Austriæ Imperatori. — V. *Dens*, Perrone, etc.

sæpius romani Pontifices in hujusmodi conjugii dispensasse, incipientes saltem a Martino V usque ad Pium VII, ut refert Carrière, non video quare ab auctoribus catholicis hæc potestas romanis Pontificibus denegari possit, aut etiam in dubium revocari. Huc enim apprime facit principium laudatum a Benedicto XIV, quod habet Veracruæ (in Spec., p. 2, a. 27): « de Pontificis potestate, postquam dispensavit, dubitare, instar sacrilegii est; esset enim Christo quasi exprobrare, quod non satis Ecclesiæ suæ providisset ¹. »

Utique matrimonium ratum est ejusdem naturæ ac consummatum, sed in gradus diversitate. Quæ diversitas in eo consistit, quod in illo deest ea pars integralis qua ultimo perficitur conjugium; quæ tamen integritas ac complementum habetur in matrimonio consummato. Quo fit, quod hoc habeat absolutam indissolubilitatem; illud vero, potestate a Deo communicata, possit aliquando dissolvi.

658. Q. 6. An propter adulterium vinculum matrimonii solvatur?

R. Certum est, vinculum matrimonii non dissolvi per adulterium; Christus ait: *Omnis qui dimittit uxorem suam et alteram ducit, mæchatur*². Et Apostolus: *Præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam*³: quæ verba non admittunt exceptionem. Hinc Tridentinum⁴: *Si quis dixerit Ecclesiam errare, cum docuit et docet juxta Evangelicam et Apostolicam doctrinam propter adulterium alterius conjugum matrimonii vinculum non posse dissolvi... anathema sit*⁵. Qui canon cum directe sit adversus Lutheranos et Calvinistas, qui hac de re doctrinam Ecclesiæ erroris insimulabant, adhuc aliquo modo salvantur Græci et Orientales, qui per adulterium matrimonium solvunt, putantes (falsissime quidem) legem contrariam esse tantum disciplinarem pro latina Ecclesia.

¹ De matr., n. 419. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 959. — ² Luc. x.

³ I Cor. vii. — ⁴ Sess. xxiv, can. vii.

⁵ Aliqui Patres non ita firmiter locuti sunt; plures tamen antiquiores ac celebriores in hanc certam doctrinam descendunt, ut SS. Justinus, Clemens Alexandrinus, Chrysostomus, Hieronymus et Augustinus, quos indicat Belarminus, et fuse expendit Tournely. Tandem Benedictus XIV Const. *Etsi* vult, ut Episcopi irrita declarent matrimonia Italogræcorum sic contracta.

Dices: ob adulterium matrimonii vinculum solvi posse probavit Christus, cum dixit: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mæchatur*¹.

R. Textus Scripturæ cum obscuriores apparent, alii per alios sunt explicandi. Cum porro in textibus hac de re correspondentibus² generatim habeatur, eum mæchari qui uxorem dimittit, dicendum exceptionem: *Nisi ob fornicationem*, cadere in verbum *dimiserit*; non vero in ea: *Et aliam duxerit*. Ut sensus sit: *Vir non potest uxorem dimittere, nisi ob fornicationem*³: *et si eam dimittit, alteram ducere non potest*. Ita communiter interpretes cum D. Ambrosio, Augustino, Basilio et Chrysostomo. — Sunt autem ex recentioribus, inter quos Joseph Motta et Ludovicus Nachi, qui autumant clausulam: *Nisi ob fornicationem*, restringi debere ad legem Mosaicam, quæ viro permittebat dare libellum repudii uxori, *in qua fæditatem aliquam invenisset*⁴. Sane Judæi, qui interrogaverant Christum, utique juxta normam legis propriæ loquebantur: porro eam latius interpretantes sciscitabantur, an liceret *quacumque de causa* uxorem dimittere. Christus igitur ad mentem ipsorum respondens dimissionem ad eam tantum causam coarctavit, de qua lex loquitur: ideoque unam exceptam et ipse unam excepit fornicationem, quin tamen tunc adjiceret quod postea ipse constituit⁵.

659. Q. 7. An matrimonium quoad thorum et quoad habitationem licite solvi possit?

R. Affirmative, et de fide est contra protestantes, qui quo faciliores sunt ad dirimenda conjugia quoad vinculum, eo sunt difficiliore in admittenda separatione quoad thorum et habitationem. Hinc Tridentinum: *Si quis dixerit Ecclesiam errare cum ob multas causas separationem inter conjuges quoad thorum seu quoad cohabitationem, ad certum incertumve tempus, fieri posse decernit, anathema sit*⁶. Causæ sunt:

¹ *Hæresis*: quod valet ex Salmanticensibus etsi, adhibita

¹ Matth. xix. — ² Marci x; et Luc. xvi.

³ Sola fornicatio innuitur; quia hæc est præcipua, imo sola causa, qua divortium fit ipso matrimoniali jure et in perpetuum.

⁴ Deut. xxiv.

⁵ V. Perrone, *De matrimonio christ.*, l. III, sect. II, c. III; ubi invictè etiam id traditione probat. Porro quacumque interpretatione admissa, stat quod Ecclesia non errat, dum docet juxta Evangelicum præceptum matrimonii vinculum per adulterium non solvi.

⁶ Sess. xxiv, can. viii. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 960.

diligentia, absit periculum perversionis; nam jura non distinguunt¹: idque statutum est in pœnam infidelitatis, atque ad horrorem significandum adeo immanis facinoris. Et fundamentum habet in illo Apostoli: *Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita*². Nomine hæresis multo magis intelligitur apostasia. Separatio fieri etiam potest auctoritate propria, etsi hæresis occulta sit: si autem hæresis sit auctoritate Ecclesiæ declarata, hoc innocens gaudet, ut non teneatur recipere partem conversam, et possit etiam fieri Religiosus³. *In his tamen*, ait Perrone, *habenda est ratio temporum, locorum et personarum; nam nunc receptum est passim, in Galliis præsertim, ac in Germania et Austria, ut matrimonia mixta celebrentur, et si cum debita facultate, servatisque conditionibus id fiat, licite fit. Si igitur licite contrahi conjugium potest cum hæreticis, cum iisdem licite cohabitare conjuges catholici possunt post hæreseos crimen, prout revera in illis regionibus et alibi fieri consuevit, nemine repugnante.*

^{2a} Periculum damni gravis ex parte animæ vel corporis. Primo ex parte animæ, ut si conjux incitetur ad graviora peccata, v. g., sodomiam, pollutionem⁴: sane quisque spirituales salutem omnibus præponere debet. Huc spectat illud Christi: *Si oculus tuus scandalizet te, erue eum et projice abs te*⁵. Secundo ex parte corporis, v. g., si altera pars sit sæva et procedat ad percussiones atroces; amens, furiosa, malefica, ut grave timendum sit damnum. Item si sit morbo contagioso infecta, ut illum contrahendi periculum sit⁶.

¹ C. ult. *De conv. conj.*; c. *Quanto de divort.*, etc.

² Tit. III, 10.

³ C. *De illa divortio*. Si hæresis sit ex utraque parte, neutra potest divertere; quia hoc jus est tantum Catholici. Si pars catholica labatur in adulterium, non ideo tenetur redire ad hæreticam; nam sunt diversa delicta, unum contra Deum, aliud contra conjugium. Hinc tunc pars hæretica potest recedere a catholica ratione adulterii, catholica autem ab hæretica ratione hæresis; quia utrumque crimen dat jus separationis. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 974.

⁴ C. *De divortio*; cap. *Idolol.* xxvi. — ⁵ Matth. xviii.

⁶ C. viii et xiii, *De rest. spoliat.* — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 971.

^{3a} *Mutuus consensus*: sed tunc separatio ordinarie permitti non solet, nisi ambo ingrediantur Religionem; aut saltem nisi, altero Religionem profitente aut sacros Ordines suscipiente, compars ad minimum, castitatem voveat. Quod est juxta illud Christi: *Omnis qui reliquerit uxorem... propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit*¹. — Hoc tamen temere aut inconsulto fieri non debet: sic illicite id fieret, quamdiu proles adhuc instituenda est, et parentes cura indigent; consilia enim evangelica non liberant homines ab officiis, quibus ex lege naturali ac divina obstringuntur.

^{4a} *Adulterium*: hæc causa a Christo ipso adsignatur: *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mæchari*²; quod valet etiam de muliere, quia quoad debitum et vir et mulier sunt pares³. Ratio autem est, quia ex jure naturali non est obligatio servandi fidem ei, qui illam frangit. Malitia autem hujus criminis consistit in divisione carnis; atque ideo communius docent cum D. Thoma (et probabilius, spectata probabilitate extrinseca) hanc pœnam incurri etiam ob sodomiam ac bestialitatem. — Facta juridica separatione ob adulterium, pars innocens potest (ut communiter dicunt cum Angelico⁴) adulteram cogere, ut ad se redeat, si ejus status mutatus non sit; ne scilicet cedat in ejus detrimentum quod in ejus favorem inductum est. Item potest innocens vel Religionem ingredi, vel SS. Ordines suscipere⁵: quod si id agere velit etiam pars adultera, consensus innocentis requiritur: qui tunc votum simplex castitatis emittere debet ad vitam uxoris duraturum⁶ (DD).

¹ Matth. x. Si tamen uxor vetula sit, id est saltem quinquaginta annos nata, nec periculum timeatur incontinentiæ, dicunt Barbosa, Bonacina, Sanchez, Viva, etc., quod ipsa poterit in sæculo remanere, viro profitente Religionem vel Ordines suscipiente; modo tamen et votum emittat simplicis castitatis saltem coram Episcopo, ita ut de illius nuncupatione dubitari non possit. — V. Benedictus XIV, *De Syn. Diœc.*, l. XIII, c. xii. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 975.

² Matth. v. — ³ C. *Præceptum* xxxii, q. 5; et c. *Idolol.* xxxviii, q. 1.

⁴ In 4, d. 55, q. un., a. 6. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 962.

⁵ C. *Agatosa* xxvii, q. 2. — C. xv et xvi, *De conv. conj.*

⁶ Benedictus XIV, *De Syn. Diœc.*, l. XIII, c. xii, ex S. C. C. 2 maii 1722.

Attamen ut adulterium præbeat parti innocenti justam causam divortii, requiritur: — 1. ut adulterium sit completum, nempe cum seminis effusione, ut probabilius dicendum est cum Bonacina, Salmanticensibus, Sanchez, etc. Secus non fieret carnis divisio, nec esset adulterium perfecte tale; — 2. ut sit certum; nam in dubio nemo suo certo jure privandus est. Excipe nisi suspiciones sint vehementissimæ, ut si inveniatur solus cum sola in eodem lecto; — 3. ut sit alterutrius tantum: alioquin si reciprocum, fieret compensatio; neque refert, quod unus pluries adulteraverit; quia attenditur ad fidei fractionem¹; — 4. ut sit formale, id est culpabile; nam ubi non est culpa, non debet esse poena. Non excusaret tamen metus incussus, ut dicit Sanchez; quia adhuc cum eo voluntas adest et consensus, ideoque etiam gravis culpa²; — 5. non collaudatum, seu ut delicto non consentiat compars³; nam consentienti quæ injuria? — 6. non remissum neque expresse, seu conceptis verbis; neque tacite, v. g., copula post cognitum adulterium sponte habita. Quod enim semel condonatum est, nequit amplius in culpam vocari⁴.

Hinc illi versus:

*Completum, certum, unius, culpabile, parte
Invita, verbo aut facto non ante remissum.*

An (inquires) *conjug innocens possit propria auctoritate adulteram partem dimittere?* Absolute negant Concina et Bellarminus cum D. Thoma⁵; nam separatio conjugum est actio publica pertinens ad externam gubernationem, unde non potest fieri privata auctoritate sine perturbatione. Alii

¹ Si tamen acto juridice divortio, pars innocens adulteretur, longe probabilius docent Filliucius, Salmanticenses, Sanchez, etc., cum D. Thoma (in 4, d. 35, q. un., art. 6); quod non nisi causa simplicis honestatis tenetur ad partem redire; quia per sententiam jam absolutam liber factus est ab illius servitute. Et idem aiunt valere, si adultera pars emendetur: est nempe *debitum honestatis, non necessitatis*, quod tunc debeat innocens adulteram quærere (glossa in c. *Si vir* de adult.).

² *Quare* (dices) *metus excusat incestuosum, adeo ut non privetur jure petendi; non vero excuset adulterum, adeo ut divortium adhuc obtineat?* Ideo est, quia lex contra incestuosum est ecclesiastica a qua metus gravis excusat: e contrario permissio divortii causa adulterii est poena lata a Deo, quam metus non infirmat.

³ Ex c. *Discretionem* de eo qui cogn.

⁴ L. XV, § 5, ff. ad L. Jul. de adult.

⁵ Suppl. q. 62, a. 5. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 968.

cum S. Antonino, Laymano, et Salmanticensibus affirmant, si adulterium est notorium; non vero si occultum, quia non licet famam adulteri prodere. Sed Bonacina, Filliucius, Ledesma, Sanchez et Sa absolute (præcluso scandalo) affirmant sive adulterium sit notorium sive occultum; neque enim Christus distinxit, cum permisit dimittere adulterantem. Hæc sententia nobis probabilior est, saltem si adulterium sit ex parte feminae; durum enim esset cogere virum, ut crimen suæ uxoris publicum faciat in judicio cum suo perpetuo dedecore ad hoc ut possit ab illa separari.

660. Q. 8. *Quandonam fieri potest divortium quoad thorum?*

R. Divortium quoad thorum fieri potest mutuo consensu (remoto incontinentiæ periculo) et perfectionis gratia, exemplo S. Pulcheriæ et Marciani, S. Birgittæ et Ulfonis, etc. Hinc illud Apostoli: *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi*¹. Idem evenit in crimine incestus et amissione voti; tamem Confessarius regulariter non debet conjugibus permittere, ut castitatem voveant, si adhuc cohabitent ob incontinentiæ periculum. — Idem contingit in adulterio, quod in judicio sufficienter probari nequeat; si enim certe commissum est, legitimam tribuit causam debiti denegandi.

661. *Monitum.* Ex divortiis plura oriuntur mala: tum quoad ipsos conjuges, qui forsitan in gravi incontinentiæ periculum conjiciuntur; tum quoad filios si qui sint, qui non nisi ægre ferre possunt parentum divisionem; tum quoad ceteros qui sine gravi scandalo id accipere nequeunt. Et tamen non raro divortia a minimis incipiunt: hinc cura esse debet Parochorum et Confessariorum hisce opportune et sub initio occurrere animos conjugum reconciliando. Patienter illorum querelas audiant, eorumque iras sedare studeant, adducendo Sanctorum exemplum, Evangelicum præceptum, naturæ humanæ conditionem; ostendant in qualibet societate bona et mala adesse, vitia et defectus ab humana conditione inseparabiles, et statutum esse ut alter alterius onera portet. Ac proinde matrimonii pondera nequaquam tolli posse per jurgia, dissidia et divortium; sed patienter tolerando ea bene posse imminui, et ita in animæ lucrum verti quod est conditionis necessitas.

¹ I Cor. VII. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 961.

Quod si nihilominus divortium facere contendant sine gravissima et probata causa, non sunt absolute digni. Vid. *Roncaglia* (EE).

« Quis in tanta morum corruptione conjugium ex omni parte perfectum quæret, cum ut de aliis ærumnis sileam, uterque conjux tot infirmitatibus atque miseriis stipatus esse consueverit? Etiam ex hoc capite *fabulæ romanenses* (romans) plurimum nocent, dum conjugium, non prout fere invenitur, sed potius ex insaniente auctoris phantasia exhibent, atque ceu omnis felicitatis apicem describunt. Unde fit, ut juvenus hisce imaginibus inescata tum impotenti æstu ad hunc statum anhelet, tam vero, ubi ipsam vitam conjugalem a præconceptionis phantasticis ideis plurimum diversam experitur, sæpenuero contra vinculum indissolubile infremiscat. » *Stapf*, § 474.

662. Q. 9. *Quid lex civilis* (apud *Galliam*) *quoad conjugum separationem*?

R. De conjugum separatione legatur Codex civilis gallicus, ab art. 229 ad art. 311¹.

« Que doit faire un curé, un confesseur, à l'égard des époux qui vivent séparés, sans avoir fait prononcer leur séparation : 1° On ne doit point éloigner des sacrements une femme qui passe, aux yeux du public, pour avoir été chassée ou renvoyée injustement par son mari. Il lui est bien permis, dans son malheur, de recourir au *Dieu de toute consolation*, à celui qui nous console dans toutes nos peines (II Cor., c. 1, vers. 3 et 4). Mais il n'en est pas de même du mari; on ne peut évidemment l'absoudre, à moins qu'il ne fasse constater juridiquement qu'il avait des raisons légitimes de renvoyer sa femme; 2° on ne doit point inquiéter le mari qui s'est séparé de sa femme, ni la femme qui s'est séparée de son mari, lorsque la séparation a eu lieu pour cause d'adultère, si le crime est tellement notoire, qu'il ne puisse nullement être contesté. Mais le coupable ne sera point admis à la participation des sacrements, qu'il n'ait suffisamment réparé sa faute et le scandale par la pénitence; 3° on regardera comme indignes d'absolution les époux qui, par suite d'un mariage mal assorti, ou pour cause d'incompatibilité d'humeur, se sont séparés de leur autorité privée, même d'un commun consentement. Mais on userait d'indulgence à l'égard de celui qui aurait fait son possible, moralement parlant, pour se rapprocher de son conjoint et obtenir de demeurer ensemble, si ses dispositions et ses démarches étaient connues du public. » *Gousset*, *Théol. Mor.*, tom. II, n. 899.

¹ Respons. edit.

ADNOTATIONES

AD TRACTATUM DUODECIMUM

(A) Page 501.

663. Constat 1. ex protoparentum conjugio, quod divinitus positum est in exemplar veri conjugii; quemadmodum enim Deus creando virum et mulierem eisque infundendo omnia dona naturæ et gratiæ communicanda cum filiis, creavit in eis totum humanum genus; ita et conjugendo eos matrimonio, legem posuit, qua tenerentur omnes postea matrimonium inituri. Mutatis enim personis mutatisque temporis progressu solemnitatibus nuptiarum, immota unaque semper mansit et manebit conjugii natura, quam Christus non immutavit, sed confirmavit, perfectit, sacramenti institutione. Unde nullum ab initio potuit nec unquam poterit iniri conjugium verum extra legem Dei: *Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet*; — 2. ex ipsa rei natura, tum quia societas individua viri et mulieris, qualis requiritur ad fines matrimonii, impossibilis est ob summam cordis humani instabilitatem, nisi Deus eam sua lege ac benedictione firmet; tum quia remoto perenni mutuo cordis affectu, quem solus Deus fovere potest, impossibile est mutuum jvamen; tum quia sine illo qui *administrat semen seminanti, et panem* (sive materialem sive spiritualem) *ad manducandum præstabit* (II Corinth. ix), impossibilis est procreatio prolis ejusque perfecta educatio.

(B) Page 506.

664. Hic maxime notanda sunt. — 1. Si antequam verificetur conditio, unus dissentiat, matrimonium nullum est, etiam postea verificata conditio; quia non haberetur consensus reciprocos tempore contractus: neque illum tunc supplet Ecclesia; — 2. si duo sint celebrata matrimonia conditionata, illud valet, cujus conditio prius verificatur, licet sit posterius initum; quia prius absolutum evadit. Quod si eodem tempore utriusque matrimonii conditio verificetur, neutrum valet; quia est incertum utrumque, et unum alterum impedit; — 3. matrimonia conditionata nunquam a Parocho admittenda sunt absque urgentissima